

ויגש אליו יהודה (מדר, יח)

בב"ר ר"פ ויגש, כתיב תפוחי זהב במשכיות כסף וכו' דבר דבור על אופניו (משלי כ"ה). מה אופן זה מראה פנים מכל צד, כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף. ופירשו המפרשים, שהיו דבריו נראים מבחוץ כדברי פיוסין אבל היה טמון בהם דברי איומים וקינטורין. וקשה, א"כ לא שייך להמשילן לתפוחי זהב במשכיות כסף, אלא לכסף סיגים מצופה על חרס שפתים דולקים ולב רע (משלי כ"ז כ"ג).

אך הענין עפ"מ"ש האוה"ה עה"פ ויגש אליו יהודה וז"ל על דרך אומרו כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. ולזה נתחכם יהודה להטות לב יוסף עליו לרחמים והקריב דעתו ורצונו אליו לאהבו ולהבכו כדי שתתקרב דעתו של יוסף אליו לקבל דבריו ופיוסו עכ"ל. נמצא הפשט איפכא, דהיצוניותן של דברי יהודה היה קינטורין וכמ"ש במדרש. אבל תוכן ופנימיות לבו של יהודה היה אהבה וחבה.

אדוני שאל את עבדיו לאמור היש לך אב או אח וגו' (מדר, יט). לכאורה, בפר' מקץ לא מצינו ששאל יוסף זה לאחים. אלא נראה, שאמרו זאת מעצמם כשרצו לשכנעו שאינם מרגלים.

אולם באמת, אמרו זאת אח"כ בספרם ליעקב, כשיעקב אומר להם למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח הם משיבים לו שאל שאל האיש לנו וגו' היש לכם אח ונגיד לו ע"פ הדברים האלה, ולכא"ו היה נראה שכחו ליעקב מתוך שאלתו, ומוזה שאמרו כאן ליוסף אדוני שאל את עבדיו וגו' ידענו שבאמת כך היה.

ובאמת מצינו כמה פעמים בתורה שאין מסופרים הדברים עד שעת ספור הדברים ע"י אחר, נודע שכן היה. כגון בפר' דברים (א, כב) ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וגו' ובפר' שלח לא מצינו שהיה כן. וכן הרבה כיוצ"ב.

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבחרו מפניו (מדר, ג).

במדרש (צג, י) אבא כהן ברדלא אמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של אומות לא יכול לעמוד בתוכחתה של אתנו וכו' יוסף קטן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו וכו', לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כאו"א לפי מה שהוא עאכו"כ.

ותמחו המפרשים מהו הלשון לפי מה שהוא. ונראה פשוט דהמדרש חשב ב' משלים, חדא בלעם שהיה חכם שבאומות והוכיחוהו, ב. יוסף שהיה קטן שבשבטים והוא הוכיח. אעכו"כ לעת"ל כשהמוכיח יהיה הקב"ה בעצמו ומי שמוכיחין אותו ילוד אשה. וז"ש לפי מה שהוא, פירוש שהוא קטן ושפל ודו"ק.

וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה (מדר, ז).

והנה בפר' ויחי לאחר מות יעקב א"ל יוסף אתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב, ולא הזכיר כלל ששלחני אלקים "לפניכם". ונראה דזהו ממדת דרך ארץ לא להזכיר להם בשעה זו חסדו עמהם ודו"ק.

והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם (מדר, יב).

והנה עיניכם רואות ושאני אחיכם, שאני מהול ככם. ועוד, כי פי המדבר אליכם כלשון הקודש (רש"י).

הראה להם שאינו פגום בב' הבריתות ברית המעור וברית הלשון, כי איתא בחז"ל בבעל ארמית ערלתו נמשכת, וכמו"כ לשון הקודש, גוי המדבר בלח"ק לשונו פרוח (במדכ"ר בלק ב, יד) ודו"ק.

הפטרת ויגש

(מתוך שאני מקרבן הם יהיו לי לעם, רש"י). ואילו בגרים כתיב (ירמיה ל') מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה' והייתם לי לעם ואנכי אחיה לכם לאלהים (גרים אין מקרבין אותן מן השמים, אא"כ הן מקרבין עצמן תחלה, רש"י).

והיינו, משום שבישראל מוחזקת ועומדת הקדושה מימי האבות.

ובגמ' מנחות (נ"ג א') אמרה כנס"י לפני הקב"ה החזק לי טובה שהודעתך בעולם. אמר לה טובתי בל עליך (תהלים מ"ז), איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני תחלה בעולם שנאמר לקדושים אשר בארץ המה. והענין, כי תמיד העיקר, הוא הראשון המתחיל.

ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו (יחזקאל לז, טז).

וצ"ב דביהודה כתיב בני ישראל חבריו ובאפרים כתיב בית ישראל חבריו.

והנראה, דבית ישראל היינו מלכות ישראל, ולכך נקראה ממלכת אפרים. משא"כ ביהודה שכתוב בני ישראל, ר"ל בני ישראל מכל השבטים שנתחברו אל יהודה. כמש"כ בקרא בעזרא שעלו מכל י"ב שבטים ונסתפחו למלכות יהודה ועכ"פ לא יצדק להו לשון בית ישראל ודו"ק.

והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם (לז, כז).

בגמ' קידושין (ע' ב'), זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב, והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם

דרוש לעשרה בטבת

היה. ואילו דמסתפינא אמינא שהיה ביום עשרה בטבת. (ורמו לדבר, חדש טבת מזלו גדי, שהוא מסמל חטא מכירת יוסף על שם וישחטו שעיר עזים. וכמו שביארנו שם במאמר הנ"ל דברי הגמ' (שבת פ"ח ב') עון גדי שכרמתי לו ע"ש¹.)

וביחזקאל בפרשה הנ"ל כתיב, כי דמה בתוכה היה על צהיה סלע וגו'. להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צהיה סלע לבלתי הכסות. ואם כי פרשוהו רז"ל על דם זכריה. נראה דרומז גם על מכירת יוסף, שנאמר בו וגם דמו הנה נדרש).

והנה כשם שמכירת יוסף היתה תחלת השתלשלות גזרת גלות מצרים. וכמ"ש רז"ל עה"פ וישלחו מעמק חבור (בראשית ל"ז י"ד וברש"י שם), מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחבור, לקיים מה שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים, כי גר יהיה זרעך. כך סמיכת מלך בבל בעשרה בטבת היתה תחלת הפורענות של חורבן בית ראשון ושל ד' מלכויות, וכבר אמרו רז"ל שהראהו הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים שעבוד ד' המלכויות.

והנה ידוע בספרי המקובלים (והובא גם בילקו"ר פרשת לך) כי אאע"ה מת בחדש טבת. ורמו לדבר, תקבר בשיבה טובה ר"ת טבת. ולכאורה מה ענין יש בבשורה זו לאברהם על זמן מותו, ומאי שייאמיה לברית בין הבתרים.

אך, הנה רש"י כתב עה"פ ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה, ולא תראה כל זה וכו'. בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו. ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו. ובו ביום מרד עשו (ויוכן בזה מה דאיתא בספר קרנים ודן ידן (מאמר ו' אות ה') שבהחדש טבת התגברות קליפת הכלבים עזי נפש שהם שורש טומאת עמלק²). נמצא, כי מכירת עשו הבכורה ליעקב, שבזה נפל הפור שיעקב הוא שנועד לפרוע השטר של ברית בין הבתרים, היה ביום מותו של אברהם. ולפי דברינו, גם תחלת השתלשלות הדברים, שהוא מכירת יוסף (שהוא שטנו של עשו), חל באותו יום בחדש (וזה"ש מה שאמרו רז"ל (שמו"ר פרשה פ"ד י"ד) עה"פ ויראו אותו מרחוק. אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים). הלכך שייך כ"ז לבשורת ברית בין הבתרים. והוא הוא הסוד של עצם היום הזה שנאמר על יום עשרה בטבת. וא"ש את"מ והה"ב.

בב"י או"ח ס"ם תקנ"ג כתב וז"ל, ה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תעניות, שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר. מפני שנאמר בו בעצם היום הזה, כמו ביוה"כ. ולא ידעתי מנין לו זה עכ"ל.

והנה לשון הכתוב הוא (יחזקאל כ"ד א'), ויהי דבר ה' אלי וגו' בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר, בן אדם, כתוב לך את שם היום, את עצם היום הזה, סמך מלך בבל אל ירושלם, בעצם היום הזה ע"כ. משמע שיש בזה איזה סוד גדול, ולא נודע מה הוא.

והנה באמת צריך ביאור, מה טעם יום זה שהוא סמיכת מלך בבל אל ירושלם נקבע תענית לדורות, ואילו סמיכת מיטום בחורבן בית שני לא. בשלמא תענית יום ט"ב ויום י"ז בתמוז, הרי היו ימי פורעניות גם בחורבן הבית השני. ואף צום גדליה, שלכאורה ג"כ קשה מה ענין יש בו לדורות, כבר כתבנו לתרץ במ"א, ע"פ דעת רבי יוסי בסדר עולם (יבמות פ"ב ב'), דקדושה ראשונה דא"י שקידש יהושע בטלה בגלות בבל, ואילו קדושה שניה של עזרא לא בטלה. והרמב"ם (בפ"ו מהל' ביחב"ח) נתחבט בטעם הדבר. וכתבנו בבית ישי (ס' ב') הטעם, מפני שבגלות בבל פסק הישוב מא"י לגמרי, והיתה הארץ שממה, לפיכך בטלה קדושתה. משא"כ בגלות אדום לא פסק מעולם ישוב ישראל מא"י לגמרי, ומשום כך לא בטלה קדושתה ע"ש, והנה ביטול הקדושה הראשונה הוא בכיה לדורות. שהרי כשהורר עזרא וקידש את הארץ לא קדשה קדושה מלאה, כמו שהארכנו שם, נמצא, שיום מיתת גדליה, שאז נתבטל הישוב מא"י לגמרי ופקעה קדושתה, הוא יום בכיה ותענית לדורות, וע"ש בדברינו, דלרבנן אין הדבר תלוי אלא בביטול הבעלות הצבורית הפנימית של ישראל בא"י. וא"כ י"ל ג"כ, דבמיתת גדליה בטלה הקדושה ופקעה הקדושה. אבל צום עשרה בטבת מה ענין יש בו לדורות.

והנה במאמר "עגל ומרגלים ומכירת יוסף" נתבאר, שג' החמאים האלו קשורים זה בזה, שע"י חטא העגל חזר ונתעורר הקטרוג של חטא מכירת יוסף. וע"י חטא המרגלים חזר ונתעורר הקטרוג של חטא העגל, ואתו עמו חזר ממילא ונתעורר הקטרוג של חטא מכירת יוסף. ע"ש באורך.

והנה יום י"ז בתמוז הוא יום חטא העגל. ויום ט"ב הוא יום חטא המרגלים. ואילו מכירת יוסף לא פורש באיזה יום

¹ עשרה לישני אילין, דרך עדות, פקוד, מצוה, אמירה, תורה, משפט, צדק, חק, דיבור. רמז לעשרת הדברים. בר מן חד פסוק לית ביה חד מכל אלה. ערב עבדך לטוב עכ"ל. ודו"ק. (ורמזו אותו האיש בפסוק (דברים כ"א כ"ג) קללת אלהים תלוי, אלהים תלוי ר"ת (שם י"ז י"א) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, רמז לאותו האיש שהמרה ע"פ ב"ד ועשה עצמו אלוה ונתלה).

² וע"י בת"י (בראשית ל"ז י"ג) עה"פ ויאמר ישראל אל יוסף והוה לזמן יומין, א"כ החלום של השמש והירח היה ב' טבת ואיתא במדרש (ברא"ר פ' פ"ד, י"ב) ואביו שמר את הדבר נטל קולמוס וכתב את היום ואת השעה ודו"ק.

¹ תמחו המפרשים, מה טעם נזכרו האחים במעשה שהיה לפני כ"ב שנה. ונראה פשוט, הואיל וצוה להם יוסף להביא את בנימין, התחילו להרהר בדבר אם יסכים יעקב אבינו לכך, וכמו שבאמת אמר, לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר. ומתוך כך נתעוררו לומר אבל אשמים אנחנו על אחינו וק"ל.

² נראה פשוט, שרומז בזה ליום אידו של עשו הרמוז בגמ' (ע"ז ח' א') שהוא בתקופת טבת. והנה יש נוהגין שלא ללמוד תורה בליל איד זה. ונראה סמך למנהגם בתהלים (ק"ט קכ"ג) ערב עבדך לטוב אל יעשקוני ודים ס"ת כלבים. ובמסורה שם ז"ל, כל א"ב רבתי אית בכל פסוק חד מן